

การทำความเข้าใจเบื้องต้น

นวัตกรรมสังคม-ตามกรอบว่าด้วยจิตวิทยาชุมชน (The Community Psychology Perspectives)

เรียบเรียงโดย

ดร.สุนทร คุณชัยมั่ง

ผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมสังคม

21 พฤศจิกายน 2566

กรอบคิด

ตามนิยามว่าด้วยนวัตกรรมสังคม ที่หมายถึง นวัตกรรมที่มีจุดมุ่งหมายต่อการแก้ปัญหาสังคมโดยตรง โดยที่ความเป็นนวัตกรรมนั้น เป็นความใหม่ของ “กระบวนการ” (Process) หรือ Means ที่นับรวมตั้งแต่การคิดเริ่มต้น การค้นหาทางแก้ไข การทดสอบ วิจัย และการสรุปเป็นกิจกรรม งาน และ/หรือโครงการ ผลิตภัณฑ์ บริการ กระบวนการทำงาน และรูปร่างของการจัดการองค์กร ฯลฯ ที่จะนำไปสู่การดำเนินงานต่าง ๆ ทั้งในมิติของการสนองตอบต่อการใช้ชีวิตประจำวัน การตลาด การดำเนินธุรกิจ และการแก้ปัญหาของระบบเศรษฐกิจและสังคม จนทำให้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเป้าหมายของการสนองตอบนั้นได้รับความพอใจที่มากขึ้นกว่าเดิม ได้รับความคุณภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม รวมไปถึงจนถึงความแล้วเสร็จลุล่วงของการแก้ปัญหา (ซึ่งเป็นความใหม่ของการสร้างผลลัพธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันเป็นปลายทางของกระบวนการ หรือ Ends

นวัตกรรมสังคมตามกรอบว่าด้วยจิตวิทยาชุมชนนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เชื่อว่าปัญหาทางสังคม เช่น การเหยียดผิว เพศสภาพ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มทางสังคม และความแตกต่างกันในระบบเศรษฐกิจและสังคม เป็นเรื่องที่ถูกสร้างขึ้นจากการทำงานของกลไกที่บกพร่องทางสังคม (Dysfunctional School System) จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการระบบกลไกการทำงานดังกล่าวให้เป็นปกติ อันเป็นไปตามกระบวนการคิดแบบเชิงบวกผ่านกลไกการเปลี่ยนผ่านทางสังคม (Social Transformation) ที่เกี่ยวกับ (1) การสร้างความสามารถ (2) การสร้างกลุ่มให้เข้มแข็ง (3) การสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน และ (4) การท้าทายทางวัฒนธรรม (Maton, 2000; Choi & Majumdar, 2015)

กรณีตัวอย่าง

ในที่นี้ จะขอนำเสนอตัวอย่างการจัดการกลไกที่บกพร่องทางสังคมให้เป็นกลไกใหม่ที่ทำงานตามปกติที่ควรจะเป็น และนำไปสู่การแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความยั่งยืนในความสัมพันธ์ทางสังคมตามกรอบแนวคิดของ Kenneth I Maton เป็นการเพิ่มเติม โดยแบ่งเป็น 2 มิติ คือ

1. มิติของผู้กระทำ-ปรับเปลี่ยนกลไก

เป็นบทบาทตามการแสดงออกโดยเปิดเผย เป็นทางการของรัฐ กฎหมาย และแนวปฏิบัติที่แสดงการยอมรับสิทธิสตรีในบทบาททางสังคม ไม่ว่าจะเป็นสิทธิของการเลือกตั้ง และบทบาทการทำงานขององค์กรที่เท่าเทียมกับผู้ชาย บทบาทของผู้นำทางการเมืองที่นำไปสู่การยุติความขัดแย้งและสร้างการเปลี่ยนแปลง

ที่สหภาพอาฟริกาใต้ในปี ค.ศ. 1994 ระหว่างเฟรเดอริก วิลเลม เดอ เคลิร์ก (Frederik Willem de Klerk) ประธานาธิบดีคนผิวขาวคนสุดท้าย และเนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) ผู้นำการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนและประธานาธิบดีคนผิวดำคนแรก โดยที่เดอ เคลิร์ก ยินดีดำรงตำแหน่งรองประธานาธิบดีร่วมกับแมนเดลาในระหว่างปี ค.ศ. 1994-1996 เพื่อร่วมส่งต่ออำนาจ และยุติการครองอำนาจโดยคนผิวขาวที่มีจำนวนน้อยกว่ามากในประชากรรวมของประเทศ และไม่ใช้ชนพื้นเมือง หลังจากการครองอำนาจเป็นผู้นำโดยสมบูรณ์ของแมนเดลา ก็มีกระแสหวอนหลักจากคนผิวดำซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศที่กระทำต่อคนผิวขาว (แบบคนกลุ่มน้อยในสังคมทั่วไปที่มักจะถูกรังแกและเหยียดผิว) แมนเดลาและคณะ ก็ได้แสดงบทบาทขัดขวางต่อกระแสสังคมดังกล่าว และนำพาให้อาฟริกาใต้อยู่ร่วมกันภายใต้การยอมรับซึ่งกัน และพัฒนาไปข้างหน้าร่วมกัน (มีการจัดการแข่งขันกีฬาเบสบอลนานาชาติ ที่นักกีฬาของอาฟริกาใต้ที่มาจากทั้งสองผิวสีร่วมทีมเดียวกัน) ไม่ใช่ไปกระทำซ้ำในลักษณะที่คนผิวดำเคยถูกกระทำมาก่อน

การดำเนินงานในลักษณะนี้ อาจยังเห็นได้จากการที่หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐบาลยอมรับข้อเรียกร้อง และดำเนินการตามข้อเสนอของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนทั้งในเรื่องของสิทธิประชาธิปไตย และความเท่าเทียมทางสังคม

2. มิติของผู้ถูกกระทำ-ปรับเปลี่ยนกลไก

มีกิจการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise) ที่นิวซีแลนด์ ที่รัฐบาลโดยคนผิวขาว ได้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ และ Young Entrepreneurs ที่เป็นลูกหลานของชนเผ่าเมารี (ชนพื้นเมืองเจ้าของแผ่นดินนิวซีแลนด์) ได้เข้าร่วมและรับการสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่อนำเอาทุนทางสังคม-ทุนทางวัฒนธรรม ในความเป็นชนเผ่ามาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์และบริการสนับสนุนการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจของท้องถิ่น ซึ่งได้สร้างรายได้แขนงใหม่ แทนที่การเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน หรือเป็นพนักงานของรัฐ

ตัวอย่างของการริเริ่มประกอบการของชนเผ่า/ชนกลุ่มน้อยที่ไม่เคยมีโอกาสในกรณีของไทย จะเห็นได้จาก (1) การประกอบการเป็นเจ้าของกิจการร้านกาแฟและบริการท่องเที่ยวชุมชนแบบโฮมสเตย์ของอาฮา อ่ามาของลี อายุ จือปา เด็กหนุ่มชาวอาฮาจากอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ที่เริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2553 ซึ่งล้ำค่ากว่าชาวจีนที่เยาวราช (ร้านเอี้ยะแซ ร้านออน ลี้อค หยุ่น) ประมาณ 80 ปี (2) การฝึกและสร้างอาชีพสำหรับผู้พิการทางการได้ยินให้เข้าร่วมเป็นพนักงานบริการของร้านกาแฟ Amazon for Chance ของกลุ่ม ปตท. ซึ่งเป็นโอกาสที่เพิ่งจะมีของผู้พิการที่มีโอกาสฝึกอาชีพ และร่วมทำงานบริการเหมือนกับคนปกติทั่วไปของไทย

กล่าวโดยสรุป การปรับเปลี่ยนกลไกทางสังคมที่เคยทำงานด้วยความบกพร่องให้เป็นกลไกใหม่ที่ทำงานตามบทบาทที่ควรจะเป็นปกติ ด้านหนึ่ง เป็นการลด และแก้ไขปัญหาทางสังคม อีกด้านหนึ่ง เป็นการยุติการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) ที่ผลิตปัญหาขึ้นโดยระบบทางสังคม อันเป็นนิมิตหมายของความใหม่ทางสังคมกำลังที่อุบัติขึ้น หรือเป็นกระบวนการนวัตกรรมสังคมที่เป็นไปด้วยความใหม่ของกระบวนการ และผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง

Reference

- Choi, N. & Majumdar, S. (2015). Social Innovation: Towards a Conceptualization” in Majumdar et al. (Ed). Technology and Innovation for Social Change.
- Maton, K. (2000). Making a Difference: The Social Ecology of Social Transformation. *American Journal of Community Psychology*, 28(1): 25-34